

Деян Колев
Теодора Крумова

Разказани пътища

УЧЕБНА ТЕТРАДКА
за ученици от 5 до 8 КЛАС

А С Т А Р Т А

Велико Търново

2004

Съдържание

ВМЕСТО УВОД.....	7
ПРОИЗХОД И ПРАРОДИНА НА РОМИТЕ. ПЪРВИ РАЗСЕЛВАНИЯ.....	9
ПЪРВИ СВЕДЕНИЯ. РОМИТЕ НА БАЛКАНИТЕ И В ЕВРОПА	13
РОМСКИТЕ ГРУПИ В БЪЛГАРИЯ	18
ПРЕСЛЕДВАНЕТО НА РОМИТЕ ПО ВРЕМЕ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА	20
ПРИКАЗКИ ЗА ЖИВОТНИ.....	23
ВЪЛШЕБНИ ПРИКАЗКИ.....	26
АНЕКДОТИЧНИ ПРИКАЗКИ	30
НОВЕЛИСТИЧНИ ПРИКАЗКИ	33
ПРЕДАНИЯ И ЛЕГЕНДИ	36
СВАТБЕНИ ОБИЧАИ НА РОМИТЕ В БЪЛГАРИЯ.....	39
Решението за сватба	40
Сватосването.....	43
Годежът.....	46
Вечерта преди сватбата	47
Сватбата	49
Сватбеното тържество	51
Първият ден на новото семейство	53
РОМСКИТЕ КАЛЕНДАРНИ ПРАЗНИЦИ	57
Зимни празници	58
Рамазан Байрам и Курбан Байрам.....	61
Банго Васили (Васильовден).....	63
Ихтимя (Башнуден, Петльовден).....	65
Пролетни празници. Великден	68
Гергьовден (Ерделез).....	70
Летни и есенни празници	72
КАК ДА НАПРАВИМ ИНТЕРВЮ, ЗА ДА СЪБЕРЕМ ИНФОРМАЦИЯ?	74
ЛИТЕРАТУРА	79

ВМЕСТО УВОД

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Пътят е една от най-подходящите думи, които описват историята и културата на ромите – не само на доскорошните чергари, но и на отдавна уседналите. Извървявайки дълги пътища от Индия към Европа, преминавайки по още по-дългите и сложни пътища на своето историческо развитие след заселването си на Балканите, ромите в България са натрупали изключително богатство от знания, умения, възгледи за света и човека. Това богатство те са вложили в своя фолклор – в приказките, преданията, легендите, песните, празничните обичаи. Чрез тях ромите разказват за себе си, за своите делници и празници, радости и неволи, за своите извървени пътища.

Пред Вас е учебната тетрадка “Разказани пътища”. Както подсказва нейното име, тя е допълнение към учебното помагало “Разказани пътища”, което използвате в часовете по “Фолклор на етносите в България – Ромски фолклор”. Прелиствайки страниците на тази учебна тетрадка, вие ще имате възможност да направите няколко неща:

! Да затвърдите наученото от учебното помагало. Част от задачите в тетрадката ще ви подтикнат да преговорите и осмислите прочетеното в учебното помагало. А както сами знаете, осмислянето на нещата, които учим е най-сигурният знак, че наистина сме научили тези неща.

! Да допълните знанията, които сте получили, изучавайки учебното помагало. Затова на много места в учебната тетрадка има допълнителна информация.

! Да проучите интересни въпроси, които са свързани с наученото в учебното помагало и засягат пряко вашия роден край, както и нещата, които ви вълнуват днес. Научаването на нещо има за цел да ни помогне да си отговорим на въпросите, свързани с това, което ни заобикаля и което ни вълнува. Надяваме се, че наученото в учебното помагало ще ви подтикне към това сами да проучите и запишете факти от историята и фолклора на ромите и на другите етноси във вашия роден край. Учебната тетрадка, която държите в ръцете си, ще ви даде най-обща насока за това.

! Да направите много интересни, полезни и забавни неща. Знанието е ценно, защото помага на човек да направи по-лесно и по-добре нещата, които са необходими за съществуването му. Надяваме се, че знанията, които сте получили в часовете по ромски фолклор, ще ви помогнат да направите нещата, които сме ви поставили като задачи в учебната тетрадка.

! Да се забавлявате. Знанието е свързано не само с усилия и трудности при усвояването му, но също така с удоволствие и забавление, защото прави човека по-богат. В тетрадката ще видите много ребуси, кръстословици и други забавни игри. Надяваме се искрено да се забавлявате, докато ги решавате.

Тъй като учебната тетрадка ще ви даде възможност да направите всички тези неща, задачите, заложи в нея, са няколко различни типа. За ваше улеснение всеки тип задача има свой знак. Вижте основните знаци с основните типове задачи:

открийте в текста

граматически задачи

помислете

проучете

направете или нарисуйте

забавни игри

брейнсторминг (мозъчна атака)

допълнителна информация

от страниците на историята

ЖЕЛАЕМ ВИ УСПЕХ И МНОГО ЗАБАВЛЕНИЯ!

Произход и прародина на ромите. Първи разселвания

1. Кой, според вас, са причините ромите да напуснат Индия и да поемат към Европа? Сравнете с причините за Великото преселение на народите. Какво знаете за Великото преселение на народите?

2. Припомнете си наученото за прабългарите и попълнете сравнителната таблица, характеризираща придвижването на прабългари и роми.

Въпроси	Прабългари	Роми
<i>Изходна точка</i>	Руските степи	
<i>Хронологически период</i>		V-VI в.
<i>Маршрут</i>		
<i>Продължителност на придвижването</i>		
<i>Групи и подгрупи</i>		
<i>Територия на заселване</i>		
<i>Създават ли държавна структура? Каква?</i>		
<i>Групи и подгрупи в общността</i>		
<i>Основни занимания и средство за прехрана</i>		

Направете изводи по какво си приличат и по какво се различават двата народа и ги запишете:

3. Попълнете върху картата с червено маршрута, по който прабългарите се заселват на Балканския полуостров, а със синьо – този на ромите. По какво си приличат и по какво се различават?

4. Дайте примери за миграцията на други народи.

5. Какво означават понятията? Открийте определения им в текста и ги запишете срещу всяко от понятията:

миграция _____

държава _____

каста _____

МЮСЮЛМАНИ _____

Знаете ли, че...

Циганка с дете (XIX в.)
(по Н. Деметер, Н. Бессонов и В. Кутенко, 2000)

САНСКРИТ означава “обработен, пречистен”. Той е стар индо-арийски език, водещ началото си 18 века преди Христа. На него са написани свещените древноиндийски книги Ведите. Граматиката в санскрит е подобна на другите индоевропейски езици, като латински и старогръцки – има три рода (мъжки, женски и среден), три числа (единствено, множествено и двойствено) и осем падежа.

РОМСКИЯТ ЕЗИК спада към северните индо-арийски (индийски) езици. Звучите във всички ромски диалекти показват ясна връзка със санскрит. Граматиката на ромския език има два рода (мъжки и женски) и осем падежа. Речникът показва пътя, който са изминали ромите от Индия тъй като отразява думи на всички народи, с които те са имали контакт – ирански, арменски, гръцки, румънски, унгарски, славянски и др.

6. Помислете: какви са приликите и разликите между санскрит и ромски.

7. Гледайте индийски филм и помолете ваши съученици или по-възрастни роднини, които разбират ромски, да ви кажат разбират ли някои от думите в съвременния индийски език.

8. След като вече научихте от своите съученици по-подробна информация за Индия, попълнете таблицата:

Географско разположение

Население

Територия

Климат

История

Религия

9. Запишете имената, под които са познати ромите, а срещу тях – какво означават те или откъде идват:

Пример:

Джипси – Египтяни (от английски)

Цигани (Атцингани) –

Рис. Н. Бессонов

Първи сведения.

Ромите на Балканите и в Европа

Знаете ли, че...

Според повечето циганолози думата “атцингани” означава още “недокосваеми”. Защо според вас циганите във Византийската империя са наричани така?

10. Знаете ли защо първите роми в Европа се представят за поклонници от Египет?

Ромите навлизат в Европа в период, когато страхът от османското нашествие е навсякъде. Така ромите се представят за християни, пострадали от неверниците (мюсюлмани) и идващи от Египет. **А защо точно от Египет?** Още от самото зараждане на християнската религия, основните люлки на християнството са Сирия, Палестина и Египет. Там се намират и свещените за християните места. **Кои са те? А кои са свещените за мюсюлманите места?**

Египетска циганка, XIX век
(по Н. Деметер, Н. Бессонов и
В. Кутенко, 2000)

11. Разгледайте таблицата на следващата страница. В нея са посочени годините на първото пристигане на роми в отделните европейски държави, както и годините на приемане на антицигански закони.

Какви изводи можете да направите за:

- а) продължителността на периода, през който ромите заселват европейските държави;
- б) времето от тяхното заселване до приемането на антициганските закони;
- в) връзката между горните две подточки и съответната държава;

г) представете заселването на ромите в отделните европейски държави под формата на карта. Ползвайки таблицата, отбележете със стрелки пътя им, а с цифри – през коя година заселват съответната държава.

Държава	Година на пристигане на ромите	Година на приемане на антицигански закон (брой закони)
Чехия	1411	1549 (138)
Франция	1419	1504 (85)
Германия	1423	1498 (75)
Испания	1425	1482 (57)
Англия	1430	1530 (100)
Дания	1433	1536 (103)
Шотландия	1500	1541 (41)
Полша	1501	1588 (87)
Швеция	1513	1637 (124)

12. Попитайте вашите родители или баби и дядовци кога и от къде са се заселили в селището, където живеете днес. Запишете.

13. Ако сред вас има калдараши или рудари, проучете – пазят ли старите хора спомен за времето преди заселването си в България. Познати ли са им имената австрийски, унгарски, сръбски цигани?

Запишете история за мястото, откъдето идват, ако има такава.

Калдараши в Париж

(по Н. Деметер, Н. Бессонов и В. Кутенко, 2000)

14. Потърсете и обяснете каква е разликата между “грамота” и “декрет”:

грамота _____

декрет _____

15. По какъв начин грамотите и декретите споменават ромите в Европа. Посочете изречения от текста:

16. Разделете се на три групи. Опишете и сравнете като използвате илюстрациите по-долу:

а) различните атрибути върху главата на ромската жена през различните епохи и в различните региони

Тюрбан (1520 г.)

Тюрбан (XVI в.)

Франция (XVII в.)

Бакърджийка от с. Кардам (Поповско). Обърнете внимание на забрадката!

Знаете ли, че...

Днес ромските жени, особено по-възрастните, носят забрадки. По начина на връзване на забрадката може да се познае към коя група принадлежи жената. Така например при калдарашите (бакърджии) тя се връзва отзад, като обхваща горната част на главата. При тракийските калайджии връзването на забрадката напомня тюрбан. Тя обхваща цялата коса, като оформя два “джоба” от двете страни на главата, в които се събира косата.

б) облеклото на ромските жени в Европа, на Балканите, на о-в Крим и в Египет

Калдарашка носия

Кримски цигани

Балканска циганка

Египетска циганка

в) мъжкото ромско облекло

Балкански цигани

Мъжко калдарашко облекло

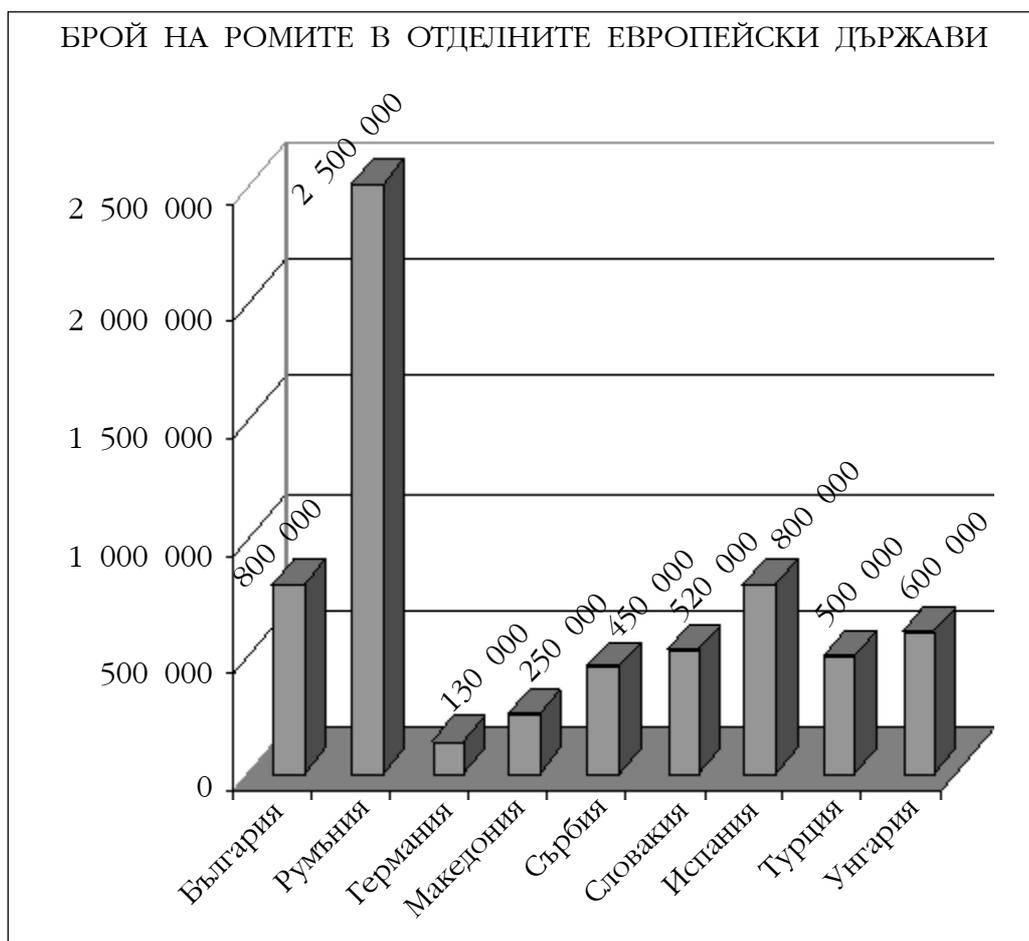
Сравнете с облеклото на кримските цигани. На какво, според вас, се дължат разликите?

17. Съберете информация и опишете облеклото, женско и мъжко, характерно за вашия край:

Ромските групи в България

18. Разгледайте графиката. Тя показва броя на ромите в отделните европейски държави. Какви изводи можете да направите? Кои са държавите с най-многобройно ромско население? Опитайте се да обясните фактите като използвате историческите знания, получени до момента.

Запишете изводите си:

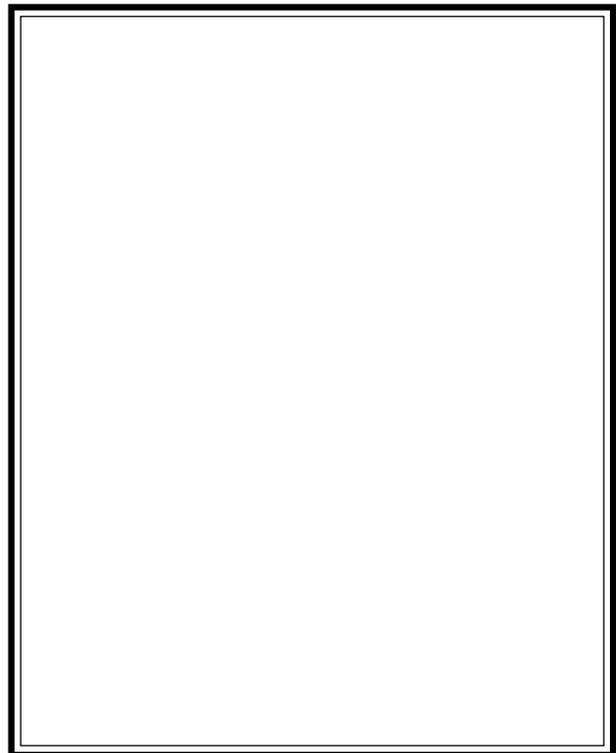
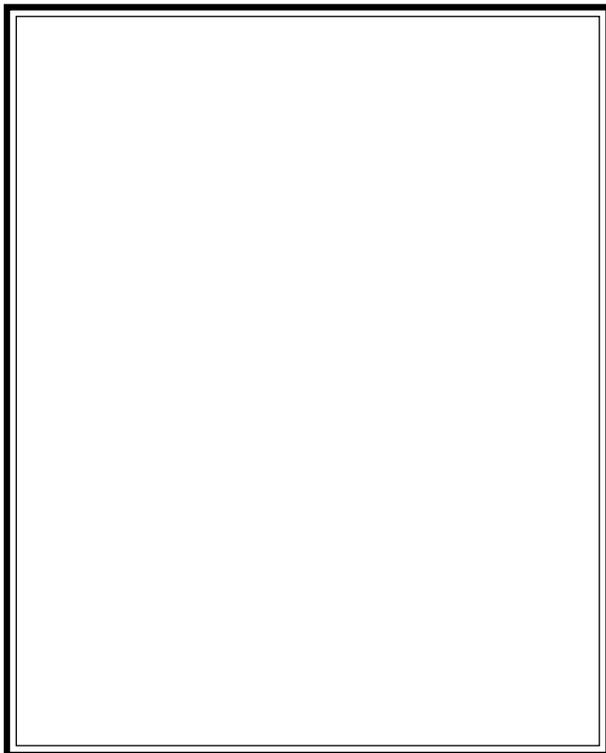

19. Прочетете откъса от заповедта на валията на Босна. За коя ромска група се отнася тя? Каква информация ви дава за положението на ромите в Османската империя? Сравнете със законите на Мехмед II Фатих? Как османската данъчна система разделя циганите?

20. Изберете петима от вашите съученици. Нека се разберат помежду си кой от тях кого иска да представи: йерлии, калдараши, рудари, българи или турци, но без да казват това на класа. След това със жестове и знаци, но без думи, те трябва да опишат съответната група така, че останалите да я познаят. Печели този, на когото най-бързо познаят групата.

21. Нарисувайте облеклото на ромите във вашия край!

Преследването на ромите по време на Втората световна война

22. Открийте в тълковния речник или енциклопедията и запишете значението на думите:

Идеология _____

Идеализъм _____

Нация _____

Народ _____

23. Прочетете дадените по-долу спомени на унгарски роми, преживели Холокоста. Сравнете ги и се опитайте да опишете каква е била политиката срещу тях.

Подкараха ни с дълги пръчки като стадо. Трябваше да вървим два километра до бункерите. Вечерта те отделиха мъжете – всички на възраст от 14 до 78 години. Отведоха ги настране. Баща ми каза на бедната ми майка: “Ще ни отведат, не знам къде, грижи се за децата!” Отведоха ги в Германия и чак след 50 години разбрахме какво се е случило с тях. На следващия ден дойдоха и взеха младите жени, които нямаха семейства. Сестра ми Аранка беше на 18. Тя взе малката ми сестра и брат ми сякаш бяха нейни деца. И жандармите не я взеха. Останалите ги взеха на работа в Германия. Искаха да ни убият там.

Фридерика Коломпар

Аз бях все още момиче, когато ни депортираха. Бях на 14. Взеха баща ми и мен... Транспортираха ни във вагон, който обикновено се използваше за животни. Отведоха ни в място, което приличаше на лагер. Там имаше роми, евреи, мъже, жени, всички заедно. Мъжете и децата бяха отведени настрана. Жените останахме там. След това те ни съблякоха и ни дадоха раирани дрехи, подобни на тези, които носят лунатиците. Това, с което ни хранеха, беше обелки от картофи. Не видяхме хляб.

Холдоши Вилмош

Аз бях шестгодишна. Взеха ни през октомври. Имаше няколко унгарци, които ни защитиха. Единият от тях беше транспортан, защото защитаваше ромите. Жандармите ни взеха скъпоценностите и малкото пари, които имахме. Затвориха ни в бараките, в които имаше толкова много хора, че само от дъха им можехме да се стоплим. Мъжете бяха там 9 дни. След това ни разделиха. Само майките с деца можеха да останат заедно. Отведоха в Германия баща ми, дядовците ми, техните синове. Само чичо ми се върна вкъщи.

Илона Лендваи

Знаете ли, че...

Думата "Холокост" на еврейски (иврит) е **шоах**, а на ромски **Пораймос**

24. Кои понятия отговарят на определенията:

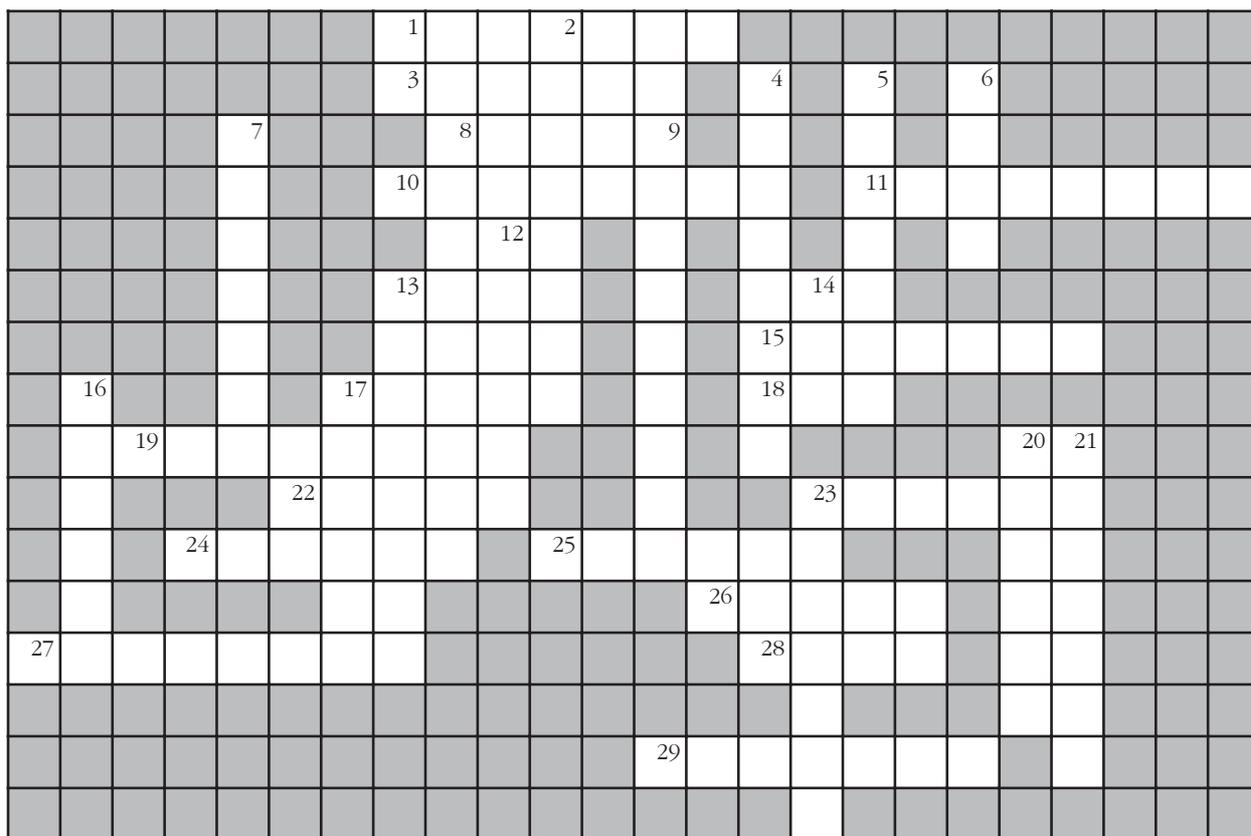
..... – племе от индоевропейски произход, водещо своето начало от Индуската цивилизация. В края на XIX в се ражда идеята за "..... раса" – раса, превъзхождаща всички останали.

..... – исторически оформила се група от хора, които имат общи наследствени физически особености.

..... – унищожаване на големи групи от население на отделна страна заради расова или национална принадлежност.

25. Решете кръстословицата

Водоравно

- Щат в Индия
- Ромска дума за мръсно, изцапано
- Наследствена група от хора в древна Индия, имащи определено положение в обществото.
- Държава в Близкия Изток, през която преминават ромите по пътя си към Европа.
- Масовото убийство на роми и евреи през Втората световна война
- Ромският език.
- Наименование
- Наименование на ромите копанари (ед.ч.)
- Наименование на ромите-рудари в Унгария.
- Фамилията на човека, отговорен за убийството на роми и евреи през Втората световна война
- Племя от индоевропейски произход, смятано за "чиста раса".
- Наименование на ромите в английския език.
- Немски учен, правил изследвания и опити с ромите през Втората световна война.
- Голяма империя през Средновековието, с която е граничела България.
- Група от хора с общи наследствени физически особености.
- Унищожаване на големи групи население.

Отвесно:

- Роми християни, български цигани
- Свещен език в древна Индия.
- Ромска дума за мръсно, нечисто
- Името на човека, първи забелязал връзката между ромския език и древния език санскрит.
- Фамилията на немски учен, който доказва индийския произход на ромите.
- Ромска група, занимаваща се обикновено с бакарджийство.
- Име, под което са познати циганите във Византийската империя.
- Ромска група в България, занимаваща се с тренировка на мечки.
- Преселване на големи групи от едно място на друго.
- Един от клоновете, на които се разделят ромите след напускането на Индия.
- Уседнали роми.
- Името на американски актьор – "Призрак", "Точка на пресичане", "Неприлични танци"
- Документ, според който ромите трябва да бъдат изгонени от дадена страна.
- Документ, който разрешавал на ромите да се движат свободно.
- Наименованието на циганите в Испания.

Приказки за животни

1. Прочетете приказката “Как старецът се спасил от мечката и вълка”. Опишете стареца. Опишете мечката и вълка. Съставете един абзац от 3-4 изречения, с който бихте обяснили на ваш приятел какви са главните герои от приказката.

2. Припомнете си други приказки от българския фолклор, в които човекът надхитрява мечката. Каква е мечката в тези приказки?

3. Ако човек никога не е виждал врана, никога не е чувал за това животно и прочете приказката “Наказаната лисана”, какво ще научи за враните? Аргументирайте се, като посочите изречения от текста на приказката!

4. Чували ли сте приказката “Наказаната лисана” преди да прочетете учебното помагало “Разказани пътища”?

Знаете, че в приказките за животни често се разказва за реални случки от живота на различни хора. Разкажете история, подобна на прочетената в приказката “Наказаната лисана”, но случила се с хора.

5. Кой са най-известните автори на приказки за животни? Разкажете любимата си приказка. Илюстрирайте я.

6. Защо според вас хората са създали приказките за животни? С каква цел?

7. Припомнете си поучителна случка от живота на ваши приятели. Заменете хората с животни и я разкажете като приказка.

8. Редактирайте откъса:

Вълка и мечката, нали били глупави, излъгъли се, сагласили се. Сцепил дядото дарвото, растворил го, сложили си те лапите. Тогава дядото махнал братвата, дарвото се затворило и ги заклецило. Че като ги почнъл тогава дядото с бравата – насякъл вълкът, насякъл и мечката. Сложил ги дядото на кърцата и тръгнал да се прибира. Като наближил дума викнал на бабата:

– Отвори, бабо, портата, че кожух ти нося.

Отворила тя широко портата и що да види – отзат в кърцата мечи кожух носи дядото. Зарадвала са бабата, затичала се да го посрешне. Ушили си и двамата по едно кожухче от мечката кожа. И до днес още ги носят и им се радват.

9. Кой е коренът на думата “ождания” и кой – на думата “излъгали”?

Разделете се на два екипа. Нека всеки от екипите вземе едната дума и напише колкото може повече думи, съдържащи същия корен. Съставете изречения с новите думи.

Победител е този екип, който се сети за повече думи, с всяка от които е съставил поне едно изречение.

10. В текста, който ви е даден по-долу, пунктуационните знаци са пропуснати. Поставете ги. Обосновайте се.

– Зная аз да говоря и да пея___ Може би не толкова хубаво колкото славея или чучулигата___ ала чини ми се___ че ще съм малко по-умен от тях___ пък и от теб... Ама какво ти става___ Защо трепериш и се гърчиш___ И къде е моето сиренце___

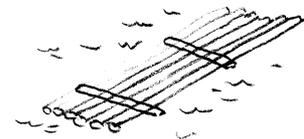
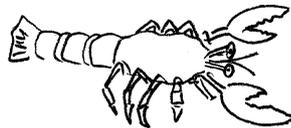
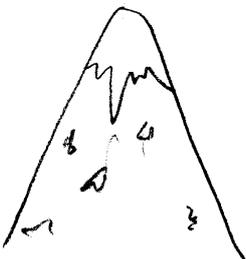
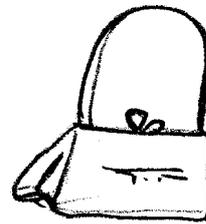
– Ъхх___ ъхх___ Изядох го аз___ И защото го глътнах изведнъж___ присви ме___ запари ми стомаха и хълцам...

– Ах ти___ лакома измамнице___ Иди на близкото поточе___ пийни си студена водица___ ще ти мине.

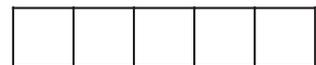
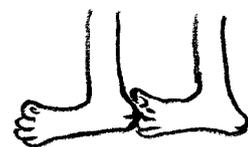
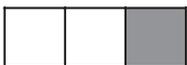
Послушала я Лисана____ Едва-едва се завлякла до поточето____ Ала щом залокала вода____ в стомаха ѝ още по-силен огън се разгорял____ Почнала да се надува____ да се оригва, а от муцуната ѝ заизлизали дим и бяла пяна____ Затръшкала се тя____ запъшкала и се хвърлила във водата____ та дано се разхлади____ Нагълтала се Лисана с толкова вода____ че накрая се удавила____

11. Отгатнете пословицата-ребус. Препишете отделно буквите от белите квадратчета, за да получите пословицата.

2

Вълшебни приказки

1. Ако трябваше да опишете с цветове великана Ох, неговия чирак и дъщеря му, как бихте ги описали? Нарисувайте ги!

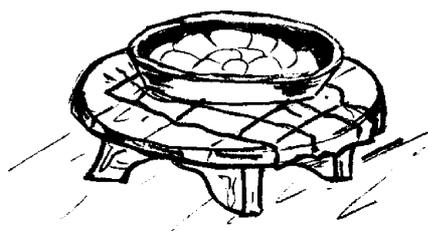
2. Кой момент от приказката “Момчето и великанът Ох” показва, че алчността е лошо нещо?

3. Извадете три изречения от текста на приказката, които показват, че бащата на момчето е много беден.

4. Какво бихте си пожелали ако имахте вълшебна софричка като тази от “Приказка за дърваря”?

Нека всеки си намисли три желания. Запишете ги:

Сравнете вашите желания с тези на съучениците си.
Има ли общи неща?

5. Знаете, че съществуват седем континента. На кой континент се развива действието в приказката “Приказка за царя-воин и рибаря – Голямата глава”? Аргументирайте се чрез текста!

6. Смятате ли, че краят на “Приказка за царя-воин и рибаря – Голямата глава” е справедлив? Кое е справедливо и кое е несправедливо в него?

Ако вие бяхте автор на тази приказка, какъв край бихте измислили?

7. Прочетете отново приказката “Какво бях, Какво станах, Какво ще стана”. Опишете характера на царската дъщеря като се аргументирате с примери от приказката:

Нарисувайте царската дъщеря така, както си я представяте.

Погледнете рисунката на съученика до вас. Сравнете я с вашата рисунка. Как сте нарисували царската дъщеря – красива или грозна? Ако сте я нарисували красива, защо?

8. Прочетете отново откъса от “Приказка за дърваря”. Превърнете пряката реч в непряка. Обърнете внимание на промяната в пунктуацията. Обяснете тази промяна.

9. Направете синтактичен разбор на изреченията:

- Децата растели и помагали на родителите си във всяко начинание.
- Момчето чуло това и решило на другия ден да запита майка си кой е истинският му баща.
- Повикал царят момчето с лунния рог при себе си и го запитал.

10. Прочетете откъса от приказката “Сестриче и братче”. Извадете местоименията и ги определете.

Хората им се радвали. Алиа била много красива. Тя имала дълги, буйни коси с цвят на смола, бяла кожа, а очите ѝ били дълбоки и големи. В косите си винаги слагала цвете и затова хората я наричали цветето Алиа. От хората децата взимали

само храна и дрехи, а парите винаги отказвали, защото родителите им ги били научили, че не трябва да използват дарбата си за печелене на пари.

От село на село, децата стигнали до града. Мълвата за тяхната дарба обаче вече ги била преварила. Децата не знаели за това и започнали да пеят в покрайнините на града. Мълвата за тях стигнала и до ушите на най-големия богаташ в града.

11. Подредете изреченията, така че да образуват абзац.

Те искали да видят момата. Започнали да идват кандидати от различни земи – все царски синове. Падишахът разбрал, че повече не може да я крие. Годиците минавали. Всички в двореца знаели, че падишахът има дъщеря, но той все не смеел да я покаже пред хората. Дъщерята пораснала и станала за женене.

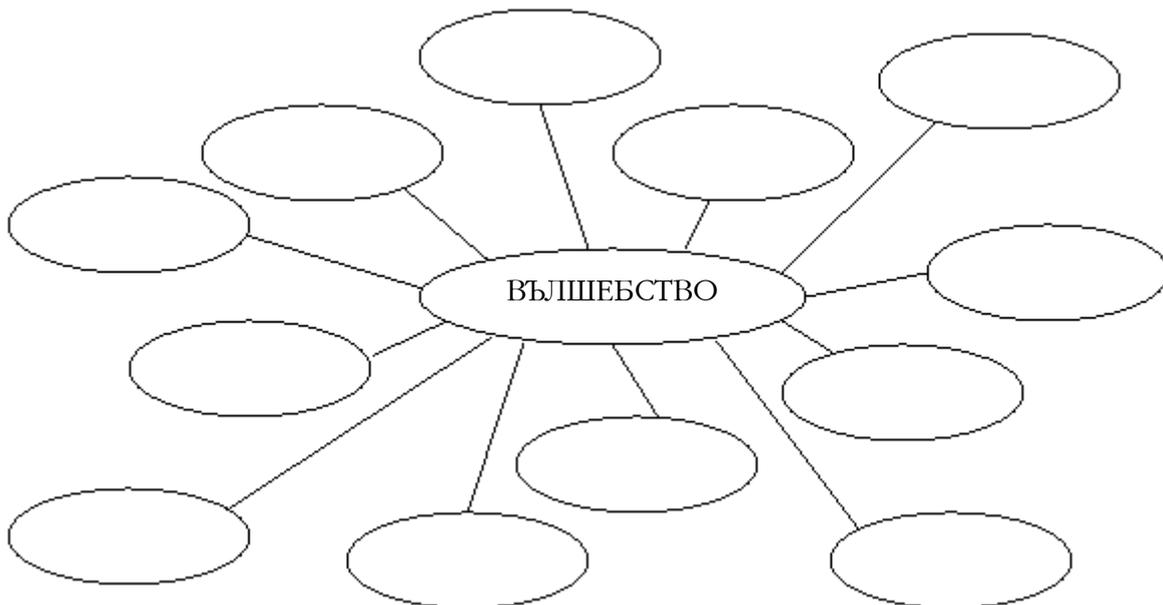

12. Брейнсторминг

Разделете се на два екипа. Нека всеки от двата екипа проведе “мозъчна атака” (брейнсторминг) за думата “вълшебство”. Това можете да направите по следния начин: Напишете думата на отделен лист. Около нея записвайте всички асоциации, свързани с нея. Разменете листите си с другата група. Разгледайте техните асоциации на думата “вълшебство”. Въз основа на това, което те са написали, напишете с едно изречение какво те разбират под тази дума. Чуйте и техните изводи.

За двете части на задачата разполагате с по 5 минути.

13. Знаете ли приказки?

Тази игра е подобна на играта на филми, която навярно всички познавате. Правилата са следните:

Изберете трима души арбитра. Разделете се на две групи и си пригответе листи за писане. Изберете по един човек от двете групи, който ще определя с кои букви ще се играе. Първият започва да изрежда азбуката наум, а вторият го спира, когато сам прецени (в следващата игра разменят ролите си). Целта на играта е всеки отбор да напише колкото може повече приказки с избраната буква за 2 минути. Арбитрите отчитат времето и преценяват дали заглавията на приказките наистина съществуват. За всяко вярно заглавие отборът получава по 1 точка. Победител е този отбор, който получи повече точки.

Анекдотични приказки

1. Какво означава думата “анекдот”? Потърсете в тълковния речник разликата между анекдот и басня. Запишете определенията на двете думи:

анекдот

басня

2. Коя от поместените в учебното помагало анекдотични приказки ви допада най-много? Защо?

3. Можем ли да кажем, че приказката “Попът-конекрадец” е приказка за животни? Каква е разликата между приказка, в която има животни и приказка за животни?

4. По какво можем да разберем, че единият брат от “Приказка за лудия и умния брат” е наистина умен? Напишете един абзац, в който се аргументирате!

5. Прочетете някои български народни приказки за Хитър Петър. Кои са главните герои в тях? Защо?

6. В турския фолклор Настрадаин Ходжа винаги е стар и мъдър човек, до когото се допитват всички, дори самият падишах. Защо според вас в приказките за Хитър Петър Настрадаин Ходжа винаги става за смях?

Помогнете си, като отговорите на въпроса кога са създадени тези приказки и кой е техният автор.

7. Потърсете и съберете народни мъдрости, поговорки и пословици, които осмиват глупостта.

8. Направете своя “книга на мъдростта” във вашия клас. За целта вземете една тетрадка и започнете да събирате поговорки и пословици, които вашите баби и дядовци знаят. Групирайте ги в категории, които вие смятате за най-важни.

9. Прочетете отново приказката за попа конекрадец. Подчертайте сложните изречения. Извадете ги в тетрадките и определете пет от тях.

10. Каква е разликата между прилагателни и наречия? Как се откриват в текста?

Извадете наречията от приказката “Намерили му колая” и запишете срещу тях съществителните, от които са образувани. Потърсете техни антоними.

наречие	съществително	антоними

Новелистични приказки

1. Можем ли да кажем, че главната героиня на приказката “Лакомият винаги страда” е лакомо момиче? Защо?

2. Какво научавате от приказката “Лакомият винаги страда” за обичаите на ромите? Кои качества се ценят в ромското момиче? Как трябва да се отнася то към своите родители?

3. Прочетете приказката “Късметът на сиромаха”. Може ли късметът да заработи, ако човек не се труди и не се стреми да го използва?

Аргументирайте се чрез примери от приказката!

4. Кой от героите в “Приказка за змията” е алчен? Защо?

5. Можела ли е змията да направи нещо, за да не се стигне до този край? Справедливо ли е отмъщението на змията?

6. Прочетете приказката “Лоша дума”. Каква е приликата и с “Приказка за змията”?

Какво е според вас значението на прошката, за да се преодолее желанието за отмъщение? Лесно ли е да се прости? Защо всички религии отдават голямо значение на прошката?

7. Напишете съчинение на тема “Престъпление, отмъщение и опрощаване”!

8. По какво в приказката “Добрият ром” можем да разберем, че главният герой е наистина добър?

9. Религиозен ли е добрият ром от едноименната приказка? Защо мислите така? Аргументирайте се като използвате негови думи.

10. Сравнете приказките “Късметът на сиромаха” и “Сам си запуших късмета”.

По какво си приличат и по какво се различават те?

Може ли само късметът или само трудът да помогнат на човек да живее богато и щастливо според двете приказки?

Според вас късметът или усилията на човека са по-важни?

11. Попълнете поговорките:

Роди ме, майко, с, пък ме хвърли на

Помогни си, за да ти помогне и

Господ, но в кошара

12. Поставете пълен или кратък член. Обяснете правилата за членуване.

Имало едно време един овчар, циганин – Яшар. Той имал жена и дете, но били крайно бедни. Всеки ден бедни___ циганин отивал да пасе овцете. Път___ на кра___ на селото се разделял на две, но никой не тръгвал по десни___ път, защото по него витаела нечиста сила. Всеки ден овчар___ също поемал по леви___ дром. Дотегнало му обаче на човек___ от немотията и си рекъл един ден:

– Аз толкова години все на ляво отивам и досега от немотията не съм прокопсал, ами я да взема днес да тръгна по други___ път – белким ми излезе късмет___.

Речено-сторено. Подкарал циганин___ стотината овце и нещеш ли стигнал до голямо хубаво пасище. Зарадвал се човек___, че е намерил добро пасище и засвирил от радост.

13. Определете вида на сложните изречения:

- Царят слушал, пък решил да провери дали е истина това, което казва обущарят.

- Наредил той на своите войници да занесат на обущаря една пита, да я напълнят с жълтици и да кажат, че царят праща този хляб за децата на циганина.

- Като получил от войниците питата обущарят тръгнал да се прибира, но пътъом се отбил при хоремагчията и решил да даде на него питата.

14. Преобразувайте текста и превърнете непряката реч в пряка

Царят слушал, пък решил да провери дали е истина това, което казва обущарят. Наредил той на своите войници да занесат на обущаря една пита, да я напълнят с жълтици и да кажат, че царят праща този хляб за децата на циганина.

Като получил от войниците питата, обущарят тръгнал да се прибира, но пътъом се отбил при хоремагчията и решил да даде на него питата.

– Много бял и хубав е този хляб, – рекъл си циганинът – но е малко! По-добре да взема от кръчмаря чер хляб, само че два пъти повече! Само така ще нахраня всичките си деца!

Кръчмарят, като видял хубавата пита, дал веднага хляб на сиромаха.

На другия ден минал пак царят да види дали са изпълнили заръката му и се изненадал, като чул същата песен.

Тогава царят наредил на гавазите си да сложат кесия с жълтици на моста, по който се прибира всяка вечер циганинът.

Предания и легенди

1. Каква е разликата между предание и легенда? Потърсете значението на двете думи в тълковния речник и го запишете:

предание _____

легенда _____

2. Можем ли да открием свръхестествено чудо в “Защо котката пада винаги на краката си”? В кой момент?

3. На кой библейски герой ви прилича Шибил от “Предание за Шибил”? Защо?

4. Сравнете легендите “Защо ромите нямат църква” и “Краят на циганската държава”. Откривате ли нещо общо в причините за липсата на църква и държава?

5. Коя е основната причина ромите да нямат държава според легендата “Защо ромите нямат азбука”? Използвайте изречение от текста на легендата!

Каква е според вас връзката между писмеността и държавата? Аргументирайте се с примери от историята!

6. Откривате ли нещо общо между легендите “Защо ромите нямат азбука”, “Краят на циганската държава” и “Цар Барон”? Кое е то?

7. Защо някои роми се наричат “цигани” според легендата “Краят на циганската държава”?

8. Какво можете да научите за произхода и занаята на рударите от легендите “За произхода на рударите” и “За занаята на рударите”?

Съвпада ли това, което научавате от легендите с това, което прочетохте в първите уроци на учебното помагало “Разказани пътища”?

9. Проучете какви легенди имат рударите във вашия край за своя произход и традиционни занаяти!

10. Нарисувайте предмети, свързани с традиционните занаяти на рударите!

11. По какво си приличат “Защо ромите нямат държава” и “За занаята на рударите”?

12. Чували ли сте български предания и легенди, подобни на “Жертва за моста”? Защо според старите хора всяка трайна и устойчива работа иска някаква жертва?

Знаете ли, че...

Във фолклора на всички балкански народи съществуват предания и легенди, според които, за да може да бъде изграден здрав мост над буйна река, някой от майсторите трябва да вгради съпругата си (или нейната сянка) в основите на моста. Помислете защо според нашите предци изграждането на мост е толкова важна и трудна задача! Допустимо ли е да се принася в жертва човек?

Проверете дали световните религии (християнство, ислям и будизъм) позволяват човешкото жертвоприношение!

Сватбени обичаи на ромите в България

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси
чрез изречения от текста на учеб-
ното помагало:

1. Какво наричаме “празник”?

2. Кой празник е семеен?

3. Кой празник е календарен?

Марушиакова, Попов. Фото-книга, 2000

БРЕЙНСТОРМИНГ

Разделете се на два екипа. Нека всеки от двата екипа проведе “мозъчна атака” (брейнсторминг) за това какво означава думата семейство. Изберете по един човек от всяка група, който да записва. Вземете голям лист и запишете в центъра думата “СЕМЕЙСТВО”. Записвайте около нея всички думи, които ви идват наум, като отразявате начина, по който те са свързани с основната дума. Имате 5 минути. След това групирайте думите, които сте записали по признаци, които вие определите. Огледайте отделните групи думи. Запишете вашето определение за семейство. (Възможно е няколко определения да са едновременно правилни – запишете ги всички.) Сравнете с това, което е написала другата група.

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Какво наричаме “Делник”?
2. Възможно ли е всеки ден да бъде празник? Защо?
3. Както прочетохте в учебното помагало “Разказани пътища”, съществуват множество различия в сватбените обичаи на различните ромски групи; в

сватбените обичаи на една и съща ромска група, но живееща в различни части на България; в сватбените обичаи на ромите преди години и днес. Как ще обясните тези различия?

4. Според вас променят ли се празничните обичаи? Защо?

ПРОУЧЕТЕ:

1. Сключват ли граждански брак младите хора, живеещи във вашата община?

Запитайте за това социални работници и служители в местното кметство! Какви изводи можете да направите?

Този въпрос е изключително интересен. В някои исторически периоди и сред някои етнически групи семейства са се създавали и се създават без да се сключва граждански брак. Така например в миналото за законен брак се е смятал църковният брак и хората не са сключвали граждански брак. И днес, когато младоженците са малолетни, те не сключват граждански брак, защото законът не позволява.

Сватба в с. Гагово, Поповско.

Проучете през коя година гражданският брак в България става задължителен! За да разберете това, можете да се обърнете към вашия учител по история и към специалисти от Регионалния исторически музей. Запитайте вашите прабаби и прадядовци как се е сключвал брак, когато са били млади!

Решението за сватба

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Кой е решавал в миналото кога и как ще се създаде семейство при повечето ромски групи?

2. Запазен ли е сред днешните роми обичаят родителите да създават семейството на своите деца?

3. Кои качества ромите продължават да ценят и искат да възпитат у децата си?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Обяснете защо в миналото е бил разпространен обичаят родителите да решават кога и за кого ще се ожени (омъжи) детето им!

Включете в обяснението си и отговорите на следните въпроси:

- На каква възраст са били женени младежите?
- Какъв е бил начинът на живот?
- На каква възраст младежите са усвоявали уменията, които са им били нужни, за да поддържат семейство?
- До колко години са ходели на училище?

2. Смятате ли, че обичаят родителите да създават семействата на децата си трябва да бъде запазен и днес? Обосновайте се! Включете във вашите аргументи разсъждения по въпроса какво се е променило в живота на хората днес!

ПРОУЧЕТЕ:

1. Както сте прочели в учебното помагало “Разказани пътища”, обичаят родителите да създават семейството на своите деца се е срещал не само сред ромите, но също така сред българи и турци. Проучете кога е изчезнал този обичай сред българите, турците и представителите на другите етноси във вашия край!

За да разберете това, поговорете със стари хора и направете анализ на народни песни и легенди от вашия край!

Сватосването

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Каква е ролята на тайния пратеник при сватосването?

2. Как се украсява шишето с ракия, което се носи на сватосването? Какво символизират отделните елементи в украсата?

3. Как се нарича зестрата, която се дава за момичето, на кого се дава тя и защо?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. При кои други етноси в България се е срещал (или продължава да се среща) обичаят да се дава бабаак за булката?

Знаете ли, че...

При калдарашите (една от малкото ромски групи, в които и до днес е запазен обичаят да се дава бабаак за булката) сумата, която получава бащата на момичето, се разделя на две. Едната част се нарича “момински пари”. Тази част не може да бъде харчена от бащата. Той я пази и я дава на дъщеря си в случай на нещастие – например ако съпругът ѝ почине, при развод и т. н. По този начин чрез “моминските пари” се гарантират бъдещите дни на жената.

2. Можем ли да кажем, че бабаакът е “цената на булката”? Обосновайте се!

НАПРАВЕТЕ:

Организирайте дискусия на тема “За и против родителската намеса при създаването на ново семейство”! Ползвайте поместените по-долу указания за провежда на дискусията.

ДИСКУСИЯ

“ЗА И ПРОТИВ РОДИТЕЛСКАТА НАМЕСА ПРИ СЪЗДАВАНЕТО НА НОВО СЕМЕЙСТВО”

Обичаят родителите да създават семействата на своите деца има както противници, така и привърженици. **Противниците** твърдят, че този обичай пречи на младите хора да създадат стабилно семейство и нарушава техните човешки права, защото:

1. В резултата на този обичай младоженците понякога дори не се познават преди сватбения ден. Често се оказва, че характерите им са много различни и не си подхождат. А това води до караници и до развод.

2. В повечето случаи младоженците не се обичат, защото дори не се познават. А нормално е бракът да се гради на любовта.

3. Бабаакът (зестрата, която се плаща за булката) е нарушаване на достойнството на младото момиче. Не е допустимо да се “купува” булка, така както се купува неодушевен предмет или животно.

Привържениците на обичая също имат своите аргументи:

1. Младоженците винаги имат по-малко опит от родителите си и не могат сами да преценят кой е най-подходящ за техен другар в живота. Това най-добре могат да направят родителите им, които са с по-голям опит.

Затова в общностите, в които е запазен обичаят родителите да създават семействата на своите деца, разводите са по-редки, отколкото в общностите, в които младоженците създават семейство по свое желание.

2. Бракът трябва да се изгражда не толкова върху любовта между младоженците, колкото върху взаимното уважение, общите интереси и любовта към децата. Любовта между младоженците не може да задържи дълго време едно семейство сплотено, с течение на годините тя отминава. Затова не е проблем, ако младоженците не се познават и обичат преди сватбата.

3. Бабаакът не е “купуване” на булката. Той е вид гаранция, че родителите на младоженеца (свекъра и свекървата) ще ценят и уважават своята снаха. А също така, че в случай на нещастие (например при развод, или ако съпругът почине) бъдещето на момичето ще бъде финансово подсигурано. Припомнете си значението на т. нар. “момински пари” при калдарашите!

Съставете два екипа и организирате дискусия на тема “За и против родителската намеса при създаването на ново семейство”! Нека единият екип защити тезата, че обичаят родителите да създават семейства на своите деца трябва да се запази, а другият да аргументира необходимостта от изоставянето на този обичай.

За ваше улеснение ви предлагаме няколко допълнителни въпроса, отговорите на които можете да използвате в аргументацията си:

1. Свързани ли са възрастта, на която е един човек, с опита (житейски и професионален), който той има? Винаги ли “по-възрастен” означава “по-опитен”?

Какво друго, освен възрастта, има значение при определяне на опита, който има човек?

2. Защо разводите са сравнително малко в общностите, където е запазен обичаят родителите да създават семейства на своите деца? Дали причината за това е, че родителите избират добър съпруг (съпруга) за своето дете или причината е, че в тези общности традициите са много силни, а традициите забраняват развода?

3. Как се отразява ранната женитба на образованието, което получава младото момче или момиче?

Попитайте вашите учители и вашия директор на колко години човек може да се ожени (омъжи) законно, т. е. да сключи граждански брак! Попитайте също така дали законите позволяват, ако някой има сключен граждански брак, да продължи да учи в училище!

4. Как се отразява ранната женитба на професионалната реализация на младото момче или момиче?

Намерете информация за броя на безработните във вашия край! Колко от тях са с висше образование, колко са със средно образование, колко са с основно образование и колко са без образование? Тази информация можете да получите от Бюрото по труда. Какви изводи можете да направите от получената информация?

Покана за сватба от с. Гагово, Поповско

ГОДЕЖЪТ

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Кога се провежда годежът?

2. Годежът ли е по-важен от сватбата за ромите и защо?

3. Защо по време на годежа булката бива гримирана, скубят ѝ се веждите, облича се със специални дрехи?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. “Нишан” е турска дума, която означава “знак”. Защо годежът се нарича “нишан”?

2. Защо според вас съществува обичаят да се прави годеж? Кои са основните функции на годежа?

3. Защо в ромските групи, при които годежът е по-важен от сватбата, последната може да се забави с месеци и дори с години?

1.

2.

3.

ПРОУЧЕТЕ:

1. Прочете обичаите, свързани с годежа, при всички етноси във вашия край! Как ще обясните сходствата?

2. Прочетете дали ромите във вашата община отдават по-голямо значение на годежа, отколкото на сватбата!

3. Прочетете с какви дрехи се облича булката по време на годежа при ромите във вашия край! С какви дрехи се облича тя по време на сватбата? Как ще обясните това, че при повечето роми годежното облекло е по-традиционно отколкото сватбеното (обикновено сватбеното е бяла булчинска рокля)?

Вечерта преди сватбата

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Как се нарича вечерта преди сватбата при ромите-мюсюлмани, при ромите-християни и при рударите?

2. На кого е посветена вечерта преди сватбата?

3. Коя е причината някои роми-християни да спазват мюсюлманския обичай “къносване”?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Сватбата и създаването на семейство е важен момент в живота на всеки човек, независимо дали е мъж или жена. Защо вечерта преди сватбата е посветена само на момичето?

Какви изводи можете да направите за ролята на жената в семейството?

2. Сравнете вечерта преди сватбата при ромите-мюсюлмани, ромите-християни и рударите! Попълнете таблицата:

	Къна-геджеси	Сплитане	Фидилес
Кой е централната фигура?		кръстницата	
Кой е основният ритуал?	къносване		
Къде се извършват ритуалите?			Бацината къща на булката
Какво правят родителите?			

Какви изводи можете да направите за приликите и разликите в обичаите на различните ромски групи?

Изводи

ПРОУЧЕТЕ:

1. Проучете как се изпълнява ритуалът “къносване” в Индия! Сравнете го с къносването при ромите-мюсюлмани.

2. Проучете как се прави къносването при някои мюсюлмански народи, например при турците! Сравнете го с къносването при ромите-мюсюлмани.

3. Сравнете в таблица къносването в Индия, при избрания от вас мюсюлмански народ и при ромите-мюсюлмани! Какви изводи можете да направите? Смятате ли, че е възможно обичаят “къносване” да е пренесен в Мала Азия и Европа от ромите?

НАПРАВЕТЕ:

Проучете как се прави къна и какви техники на къносване съществуват във вашия край. Посетете вечерта “къна-геджеси” при ромска или турска сватба във вашия регион и участвайте в ритуала на къносване.

Знаете ли, че...

В Индия къносването днес се е превърнало в изкуство – съществуват най-различни форми и фигури, с които се украсяват ръцете и краката. Вижте снимките по-долу.

Опитайте и вие!

Сватбата

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Защо в сватбения ден младоженецът бива тържествено избръснат?

2. Какво представлява сватбеното знаме?

3. Какво прави булката на тръгване от бащината къща към новия си дом и защо?

4. Защо по пътя между бащината къща на булката и новия ѝ дом се поставят символични препятствия и се устроят “засади”?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Защо сватбеният ден започва с донасяне на вода от кладенец (извор)? Символ на какво е течащата вода? На кои други места в сватбените ритуали можем да открием водата и нейната пречистваща сила?

2. В миналото е бил разпространен следният обичай: Ако младоженецът и булката са живеели в съседни къщи, след като вземат булката от бащиния ѝ дом, сватбарите са минавали по заобиколни пътища (често са обикаляли цялата махала или дори цялото село), докато стигнат до къщата на свекъра и свекървата. Според вас защо се е правело това?

Сюнет. Какво знаете за сюнета? Разкажете.

3. В живота на всеки човек има няколко големи празника, които оповестяват важни преходи. Така например раждането на дете винаги е празник, защото оповестява появата на бял свят на нов живот. Кръщенето (даването на име) също е празник, защото оповестява превръщането на детето в част от определена общност и религия. Погребението е празник, макар и тъжен, защото оповестява прехода от живот на този свят към живот в “другия” свят. Тези три празника и, разбира се, сватбата образуват така нареченото “колело на живота”.

Какво е мястото на сватбата в това “колело”? Какъв преход символизира тя?

Знаете ли, че...

При повечето народи раждането е свързано с веселие, а погребението – с тъга и скръб. Но съществуват и народи, при които нещата стоят по точно обратния начин. Те вярват, че животът в отвъдния свят е по-добър и затова скърбят щом се роди дете (тъй като започват неговите страдания) и се веселят щом някой почине (тъй като отива в “по-добрия свят”). Подобни са били вярванията на траките, живели някога по българските земи.

ПРОУЧЕТЕ.

Днес специално изработената бяла рокля е сватбената дреха на булката при всички етноси. Но в миналото не е било така. Проучете какви са били сватбените носии при различните етноси във вашия край и кога те са заменени от днешните сватбени дрехи!

За да направите проучването, търсете помощта на учителя си по история, на етнографи от Регионалния исторически музей във вашия край и на стари хора. От голяма полза могат да ви бъдат стари снимки: традицията да се прави снимка на по-важните моменти в човешкия живот навлиза първо във връзка със сватбения ден. Също така ще бъде полезно, ако успеете да откриете стари сватбени носии: понякога по-възрастните хора пазят дрехите от своите млади години като скъп спомен.

НАПРАВЕТЕ.

Драматизирайте ромската сватба така, както си я представяте!

За целта се разделете по роли: младоженец, булка, родители на младоженеца, родители на булката, пратеник на родителите на младоженеца, роднини. Измислете сценарий, който да включва вземането на решение за сватба, сватосването, вечерта преди сватбата и самата сватба. Опитайте се не само да се придържате към традицията, но и да вложите хумор и новаторство.

Изработете носии и драматизирайте по сценария, който сте съставили!

Сватбеното тържество

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Къде се е правело (а понякога и днес се прави) сватбеното тържество?

2. Кои музикални инструменти използват най-често ромските сватбарски оркестри?

3. Защо даряването е един от най-важните моменти в сватбеното тържество?

4. Кое е най-важното нещо в живота на ромите?

ПОМИСЛЕТЕ.

1. На какво се дължи това, че ромските сватбарски оркестри умеят да свирят на практика на всички музикални инструменти, използвани от балканските народи? Можете ли от този факт да се досетите и какъв е репертоарът на ромските сватбарски оркестри – само ромска музика, или музика на всички балкански народи?

2. Как ще обясните това, че голяма част от най-добрите изпълнители на българска народна музика са роми – напр. Рамадан Лолов, Нешко Нешев, Орлин Памуков, Ибро Лолов, Венцислав Такев и много други? Помислете и върху това дали майсторското изпълнение на народна музика е въпрос на етнически произход или е въпрос на талант, желание и старание!

3. Както сте прочели в учебното помагало, даряването е важен момент в калдарашката сватба. Обикновено младото семейство събира наистина голяма сума пари. Означава ли това, че то е успяло да “натрупа богатство”? Защо нарекохме събраната сума “начин на взаимопомощ и гаранция за запазването на родовите връзки”?

4. В миналото, когато промишлеността не е била развита и е нямало никаква механизация, всички народи са се прехранвали чрез земеделие, скотовъдство и търговия, а повечето работа е била извършвана на ръка. Тогава семействата са били многодетни и многото деца са били смятани за висша ценност. През 19 в. в Западна Европа постепенно се налага обичаят семействата да имат по две или най-много три деца. Това става и в България през 20 в. Първо този обичай се налага сред етническите българи (през първата половина на 20 в.), после сред българските турци (през втората половина на 20 в.), а в наши дни – и сред ромите.

Защо според вас настъпва тази промяна?

Знаете ли, че...

По цял свят ромите са прочути с това, че майсторски изпълняват не само ромска музика, но и музиката на държавите, в които живеят. Така например унгарските роми са най-добрите изпълнители на унгарския танц чардаш, руските роми са ненадминати в изпълнението на руския романс и т.н. България не прави изключение. Както ще прочетете в учебното помагало, народната певица Недялка Керанова казва по този повод “Циганите ще опазят българския фолклор!”.

ПРОУЧЕТЕ.

Сватбарските оркестри (наричани с най-различни имена: тайфа, чалга, банда и др.) са едни от първите музикални групи, възникнали в България. Много често те са били изцяло съставени от роми, но са изпълнявали основно българска народна музика, в някои райони на Източна България, където живее по-компактно турско население – и турска музика.

Проучете кой (кои) е бил най-старият сватбарски оркестър във вашия край! Само с музика ли са се прехранвали музикантите от този оркестър? В кои градове и села са се изявявали? Какъв е бил техният репертоар?

Информация можете да намерите в местните читалища, както и в Регионалния исторически музей.

Проучете също така кой е най-известният сватбарски оркестър във вашия край днес!

НАПРАВЕТЕ.

Поканете в училище на някое от училищните тържества музиканти от ромски сватбарски оркестър. Поговорете с тях за това каква музика харесват и каква музика изпълняват по време на сватбените тържества. Харесват ли всяка музика, която изпълняват?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Защо при почти всички ромски групи в България се среща обичаят първата сутрин след сватбата младото семейство да носи вода от селската чешма в къщата на свекъра и свекървата? Припомнете си какво символизира течащата вода!

Знаете ли, че...

Обичаят да се взема вода от селската чешма се спазва и на някои от големите календарни празници – например на Великден и Гергьовден.

2. Кое дете, според българската традиция, се е грижело за родителите, когато остаряят – най-големият син, най-малкият син или дъщерята?

Знаете ли, че...

Етнолозите говорят за два типа семейства: разширено и нуклеарно семейство. Нуклеарното семейство включва съпруга, съпругата и децата. Разширеното семейство включва освен тях и родителите на съпруга (или на съпругата), които живеят заедно с “младите”.

В миналото при всички народи основната форма на семейство е било разширеното семейство. Днес постепенно се е наложило нуклеарното семейство. Въпреки това семейство е и домът, в който децата живеят само с един родител, а другият по различни причини не живее с тях. Семейство е и това, в което децата са отглеждани от своите баба и дядо.

3. През коя историческа епоха нуклеарното семейство замества разширеното в България? Кои фактори са подпомогнали този процес?

ПРОУЧЕТЕ:

Посетете Дом за стари хора във вашия край. Проучете какъв процент от живеещите там имат живи синове и дъщери. Проучете също така какъв процент от живеещите в Дома са роми.

Какви изводи можете да направите от посещението?

НАПРАВЕТЕ:

Организирайте дискусия “Ролята на мъжа и жената в семейството”. Ползвайте указанията, поместени по-долу.

ДИСКУСИЯ

“РОЛЯТА НА МЪЖА И ЖЕНАТА В СЕМЕЙСТВОТО”

В миналото (а често и днес) мъжът и жената са имали свои строго определени роли в семейството. Например, жената се е грижела за отглеждането на децата и за домакинската работа (приготвяне на храна, почистване на дома, изпиране на дрехите), а мъжът е “изкарвал парите”, необходими за преживяването на семейството, вършел е по-тежката физическа работа (например грижа за животните, сеч и пренос на дърва и т.н.). В много семейства това деление е запазено и до днес.

Одобрявате ли разделението на ролите в семейството? Смятате ли, че може да се говори за “мъжка” и “женска работа”? Или напротив – смятате, че това деление е неправилно и трябва да бъде преодоляно?

Разделете се на два екипа и потърсете аргументи за двете противоположни тези! Направете диспут на тема “Има ли мъжка и женска работа?”!

Можете да си помогнете при аргументацията, като помислите по следните въпроси:

1. Очевидно е, че има много неща, които са “мъжки” или “женски” по природа и човек не може да промени това. Например раждането на дете е “женска работа” по природа – никой мъж не може да замести жената. Можем ли да смятаме, че домакинската работа е “женска работа” по природа? Смятате ли, че мъжът може да се научи да готви, чисти, пере? Срамно ли е това?

А “изкарването на пари” само мъжка работа ли е? Може ли жената също да работи и така да помага за издръжката на семейството?

2. Справедливо ли е ако в едно семейство работят и мъжът, и жената, домакинската работа да се върши само от жената? Защо?

Използвайте при отговора на този въпрос това, което прочетохте за традиционните и модерните общности!

3. Какъв е процентът на работещите жени във вашия регион и в България? Потърсете справка от Бюрото по труда!

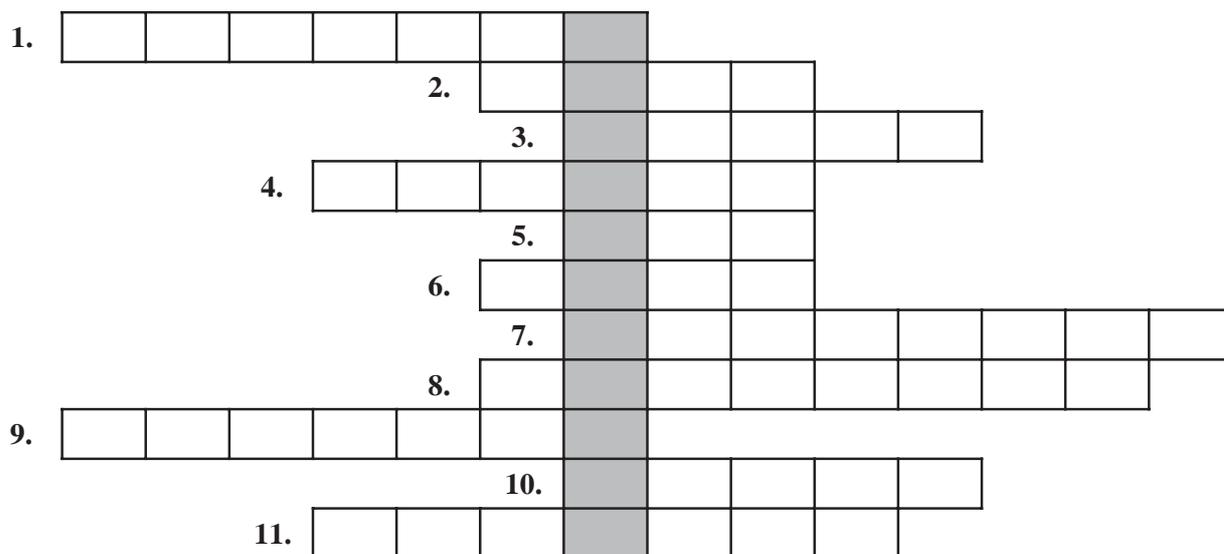
Какви изводи можете да направите?

4. Какви са перспективите пред младата жена, ако приемем делението на “мъжка” и “женска” работа?

Проучете дали в някои традиционни ислямски държави (например Саудитска Арабия, Кувейт и др.) жените учат в университети и как се реализират!

Попълнете кръстословицата

1. Ромска дума, с която се наричат помежду си бащите на младоженеца и булката.
2. Бащата на булката.
3. Годещ.
4. Зестра, която родителите на младоженеца заплащат за булката.
5. Турска дума, която ромите-мюсюлмани използват за сватба.
6. Дрехи и покъщнина, които булката взема със себе си в новата си къща след сватбата.
7. Основен обичай по време на сватбеното тържество при ромите-калдараша.
8. Ромска дума, която означава “съпруг на нашата дъщеря”.
9. Сватбен сладкиш при ромите-музиканти.
10. Съпругата на нашия син.
11. Дума, с която ромите-рудари наричат вечерта преди сватбата.

При правилно попълване ще получите дума, с която ромите-мюсюлмани и турците наричат вечерта преди сватбата.

Ромските календарни празници

Отговорете на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Какво наричаме легенда и какво предание?

2. Кои празници отбелязват ромите-мюсюлмани (хорохане-рома)?

3. Кои са ромските имена на големите календарни празници?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Можем ли да твърдим, че ромите просто са заимствали празниците, легендите, преданията и ритуалите на околното население?

2. Защо при йерлиите срещаме често отбелязването на християнски и мюсюлмански празници в рамките на една и съща ромска група, докато при

калдарашите и рударите това не съществува?

За да отговорите на този въпрос, съобразете по кое време заживяват по българските земи йерлиите, калдарашите и рударите?

3. Посочете примери за навлизане на мюсюлмански елементи в народната вяра на българите-християни и на християнски елементи в народната вяра на българските турци и на българо-ромохамеданите!

Демир Баба Теке е едно от най-известните култови средища в Североизточна България, което събира заедно мюсюлмани и християни. Потърсете повече информация за Демир Баба Теке.

С какво можете да обясните множеството преплитания на християнски и мюсюлмански вярвания в религиозността на балканските народи?

ПРОУЧЕТЕ:

1. Кои календарни празници отбелязват ромите във вашия край? Съществува ли разлика в начина, по който тези празници са били отбелязвани преди години и днес?

За да направите това проучване, поговорете с възрастни роми. Нека те ви разкажат за това как са празнували преди години. Също така посетете ромската махала по време на някой от големите календарни празници и наблюдавайте ритуалите, които спазват днешните роми.

2. Запишете ромски легенди, свързани с големите календарни празници.

3. Направете проучване за това какви календарни празници празнуват българите и българските турци във вашия край. Сравнете празничните ритуали, предания и легенди с ромските. Какви изводи можете да направите?

БРЕЙНСТОРМИНГ

Направете “брейнсторминг” – “мозъчна атака”. Нека всеки от вас каже какво разбира под думата “празник” и кои са истинските празници. Например, в миналото за истински личен празник се е смятал именният ден, а не рожденият ден. Какво мислите вие? Или: смятате ли, че най-големите календарни празници трябва да са началото на пролетта, лятото, есента и зимата? Кога настъпват те? Религиозните празници (Коледа, Великден, Гергьовден, Байрамите и др.) или празниците, свързани с исторически събития (3 март, 6 септември и др.) са по-важни? Защо?

Обобщете отговорите и формулирайте няколко определения за това какво е празник!

Зимни празници

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Защо повечето календарни празници са през зимата?

Българска Коледа

2. Какво се е случило на Коледа според християнската религия?

3. При ромите или при българите Коледа е отбелязвана по-тържествено? Защо?

4. Кои дни се наричат “мръсни дни”?

5. Как може човек да си “гарантира” добър късмет на Игнажден?

6. Кога се отбелязва Сирни Заговезни и с какво се свързва този празник?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Какво е общото и различното между коледари, сурвакари и кукери?
2. По какви начини в миналото хората са смятали, че могат да си гарантират добър късмет през годината?
3. Какво е значението на прошката и искането на прошка за зимните празници при българи и роми? Защо, според вас, прошката е толкова важен елемент в моралната система на нашите предци?

Случвало ли ви се е да искате прошка и по какъв начин? Има ли неща, които не могат да се простят?

Смятате ли, че прошката доближава човека до Бога? Защо?

ПРОУЧЕТЕ:

1. Кои са основните зимни празници в българския празничен календар и как са се отбелязвали те във вашия край? Потърсете сведения за това в

Кукери, облечени в традиционни
кукерски носии.
От какво са направени тези носии?
Каква е функцията на звънците
(хлопките)?
(“По щипка хумор на ден”, Дом на
хумора и сатирата – Габрово, 1997)

краеведски изследвания, в стари вестници, в етнографската сбирка на Регионалния исторически музей. Поговорете със стари хора и запишете техните разкази.

2. Проучете какви са били коледарските, сурвакарските и кукерските носии и маски във вашия край. Направете кукерска маска!

3. Разучете български коледарски и сурвакарски песни и наричания.

НАПРАВЕТЕ:

1. Направете си кукерска маска! За целта са ви необходими: кадастрон, вълна, боб, царевица, лепило и ножици.

Първо изрежете голям кръг от кадастрона и направете конус – достатъчно голям за да се побере главата ви в него. След това изрежете дупки за устата и очите. Украсете маската по начин, който ви харесва. Стремете се да дадете простор на въображението си!

Знаете ли, че...

Кукерските игри са древен обичай, който се свързва още с траките. (Припомнете си кои са траките!) В миналото кукерските игри са били разпространени основно в Източна България, но днес са познати навсякъде. Основната цел на кукерските игри е била да донесат плодородие.

Кукерските дрехи са били изработени от кози, овчи или сърнешки кожи. Маските са наподобявали животни или чудовища. Важен елемент в кукерската носия са били звънците (хлопките). Танцувайки, кукерите са предизвиквали силен шум чрез многобройните хлопки. Вярвало се е, че така прогонват злите сили.

Рамазан Байрам и Курбан Байрам

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Кои празници празнуват ромите-мюсюлмани?

2. Кога се празнува Рамазан Байрам?

3. Кога се празнува Курбан Байрам?

4. Какво правят ромите-мюсюлмани с коча преди да го принесат в жертва?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Кое е общото и различното между християнските и ислямските пости? Какво според вас означава “пречистване на душата” и как може да се постигне то?

2. Мюсюлманите вярват, че на вечерта Ариффе душите на умрелите се завръщат в родните си къщи. Затова на тази вечер се отдава почит на починалите. На кой християнски празник прилича Ариффе?

3. Прочетете легендата за Ибрахим и Исмаил, разказана от Шериф Яшаров. (Легендата е поместена на стр. 115-117 в учебното помагало “Разказани пътища”.) На коя библейска легенда ви прилича? Направете анализ на приликите и разликите между двете легенди.

ПРОУЧЕТЕ:

1. Срещнете се с християнски свещеник и с мюсюлмански имам и поговорете с тях за значението на постите и пречистването на душата. Използвайте срещата и за да научите повече неща за християнската и мюсюлманската религии.

2. Много често ромите мюсюлмани (независимо дали говорят ромски или турски език, т.е. независимо дали са хорохане-рома или миллет) пазят интересни легенди, свързани с двата мюсюлмански празника. Тези легенди се различават от легендите на другите мюсюлмански народи и обикновено представляват смесица между ислям и християнство. Запишете такива легенди!

3. Прочете как ромите мюсюлмани във вашия край отбелязват Рамазан Байрам и Курбан Байрам. Прочете как тези празници се отбелязват от турците, българо-мохамеданите, татарите и другите мюсюлмански общности, живеещи в България. Какви прилики и разлики откривате?

4. Един от най-важните мюсюлмански обичаи е сунетът. Прочете какво представлява той!

Дете от с. Мечка, Плевенско целува ръка, за да поиска прошка на Байрама.

При ромите-мюсюлмани, а също и при някои роми-християни ръката на човека, от който се взема прошка, се целува, след което се допира до челото.

(Марушиакова, Попов "Цигани/Рома от старо и ново време", С. 2000, стр. 115)

НАПРАВЕТЕ.

Направете проучване "Мюсюлманските обичаи в моя роден край"! Нека проучването съдържа три стъпки:

- Поканете възрастен човек от ромите-мюсюлмани и поговорете с него за това какви празници празнуват те, как отбелязват байрамите, знаят ли смисъла на ритуалите.

- Поканете възрастен човек от местните турци или друга мюсюлманска общност във вашия край (българо-мохамедани, татари и др.). Поговорете с него по същите въпроси.

- Поканете местния имам (ходжа) да ви гостува в училище. Нека той ви разкаже за мюсюлманските празници, за това как и защо се отбелязват те.

Анализирайте приликите и разликите в трите разказа. Какви изводи можете да направите?

Банго Васили (Васильовден)

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Кога ромите празнуват Нова година и колко дни продължава празникът?

2. Как различните ромски групи украсяват сурвакниците?

3. С какво започва вечерята на 13 януари?

4. Какво прави в полунощ главата на семейството при бургуджиите?

5. Какво прави първият гост, който играе ролята на пратеник на Банго Васили на 14 януари?

ПОМИСЛЕТЕ.

1. Сравнете Банго Васили с Коледа, Сирни Заговезни и Рамазан Байрам. Попълнете таблицата с “да” и “не”. Ако е необходимо, прибавете още редове.

Празнични елементи	Банго Васили	Коледа	Заговезни	Рамазан Байрам
Събиране с роднини		да		
Прикаждане на трапезата	да			не
Искане на прошка			да	
Деца, пожелаващи здраве и берекет	да – наричат се сурвакари			

2. Направете връзка между легендите, поместени на стр. 122-123 в учебното помагало “Разказани пътища”, както и между поместените по-долу легенди и елементите от празничния ритуал. Например, с коя легенда можете да обясните обичаят да се прави “кьопри” (мост) на 14 януари?

3. Сравнете българските и ромските васильовденски обичаи. За да придобиете по-ясна представа за българските обичаи, свързани със Сурваки (Васильовден), поговорете с учителите си по история и музика, със стари хора, потърсете информация в Регионалния исторически музей и прочетете допълнителна литература. Например, прочетете написаното за Васильовден от Димитър Маринов в неговата книга “Народна вяра и религиозни народни обичаи”.

Анализирайте приликите и разликите в обичаите и ритуалите, свързани с Васильовден. На какво според вас се дължат те?

ПРОУЧЕТЕ:

1. Банго Васил е празник, който се празнува пищно от ромите в Западна България. В Източна България той се отбелязва от някои ромски групи (например дръндари, бургуджийи), а от други групи не се отбелязва или има само спомен за неговото отбелязване преди години.

2. Ромските ритуали, свързани с Васильовден са разнообразни и многобройни. Често

Проучете дали празникът Банго Васили се празнува от ромите във вашия край и от кои ромски групи се отбелязва. Проучете също така дали тези роми, които днес не празнуват Василица, имат спомен за неговото отбелязване преди години. Кога и защо се е прекъснала васильовденската традиция при тях?

Проучете какви са васильовденските ритуали на ромите от вашия край! Обхванете колкото е възможно повече групи!

ритуалите, спазвани в една ромска група, се различават от ритуалите, спазвани в друга група, дори те да живеят в едно и също село.

3. Запишете васильовденски песни и наричания, подобни на тези, поместени на стр. 167-168 в учебното помагало “Разказани пътища” и на стр. 162-163 в учебното помагало “Истории край огнището”.

НАПРАВЕТЕ:

1. Организирайте тържество по повод Васильовден – Ромската Нова Година. Можете да го направите не само в училище, но в местното читалище или кметство. Включете в тържеството възстановка на най-важните васильовденски ритуали, на ромски и български сурвакарски наричания. Използвайте тържеството, за да покажете колко много неща сте научили в часовете по “Фолклор на етносите”. Включете драматизация на приказки, ромски и български песни и танци.

Васильовденска трапеза

Поканете на тържеството вашите родители и други хора от вашето село или град.

2. Направете изложба от сурвакници. За целта украсете няколко сурвакници според традициите във вашия край, а също така според традициите на различните ромски групи, които са описани на стр. 118 от учебното помагало “Разказани пътища”.

3. Направете сурвакарска група. Нека участниците в нея разучат български и ромски сурвакарски песни и наричания. На 14 януари обиколете вашето село или квартал, за да пожелаете на всички здраве и късмет през новата година.

РОМСКИ РЕЦЕПТИ

Циганска манджа

Приготвя се специално за “Повечерница” – Васильовденската трапеза само от ромите музиканти.

Нарязва се около 1 кг. лук на дребно. Задушава се. Сварява се кокошка. Свареното месо се изважда и в бульона се поставят лук, сухи домати, суха бамя (предварително накиснати в топла вода), повече олио, червен пипер, дафинов лист, сол на вкус. След това се добавя месото и манджата се запържва с брашно.

Добър апетит!

Ихтимя (Башнувден, Петльовден)

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Защо в миналото българският народ е празнувал специален ден като празник на момчето?

2. С какво днешните роми музиканти свързват отбелязването на Башнуден?

3. Какво се прави на Ихтимя за момчето? Какво се прави за момичето?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Прочетете разказа “Шибил” на Йордан Йовков. Прочетете също така преданието за Шибил, поместено на стр. 65 в учебното помагало “Разказани пътища”. Защо, според вас, в своите предания и легенди ромите са превърнали Шибил (Мустафа Шибил оглу) в свой храбър и добър цар-защитник, след като историческият документ го описва по противоположен начин – като разбойник? Можете ли да посочите подобен пример от българския фолклор? Може ли от разказа на Йордан Йовков да се разбере, че Шибил е ром?

Из: **Писмо на Есеид Али Риза**, каймакам на Сливенска лива от 10 март 1853 г.:

“Лицето, именуемо Шибил оглу Мустафа, известен разбойник, който произхожда от група цигани, които постоянно живеят в село Градец, което се числи Сливенската лива, заедно с няколко свои другари-разбойници, обикаля из споманатата по-горе лива и нейните близки каази, причинява вреди и загуби на бедното население и на раите, като се осмелява да им отнема с насилие имуществата, да убива хора и да върши безчинства.”

(Марушиакова, Попов. Циганите..., 2000, с. 70)

Из: **Панайот Хитов**. “Как станах хайдутин”.

“Много бели направи и Мустафа Шибил оглу – турски циганин, който подкупваше карнобатския турски управител с по 100-200 турски лири да го уж гони, но да не го намира. В продължение на 8-10 години населението от Бургас до Сливен, в Котел и Елена, кански виеха. Като чуеха името “Шибил оглу”, секи потреперваше.”

(Марушиакова, Попов. Циганите..., 2000, с. 72)

2. Сравнете българските и ромските обичаи и легенди, свързани с Петльовден. Какви изводи можете да направите? Как ще обясните множеството сходства, прилики и препокривания?

3. Защо, според вас, голяма част от българските празнични обичаи днес се спазват само от ромите? Какви изводи можете да направите?

4. В миналото при повечето народи се е ценяло повече детето-момче, отколкото детето-момиче. Защо?

Смятате ли, че днес това може да бъде оправдано? Аргументирайте се!

ПРОУЧЕТЕ:

1. Потърсете в българския фолклор, в исторически извори и в документи и разкази на хора от вашия роден край сведения за роми, които са участвали в национално-освободителните борби на българския народ.

Например: В много народни легенди се говори за войводата Мануш, който водил чета срещу турските поробители. Въпреки че в легендите не се говори за това какъв е етническият произход на Мануш войвода, по всяка вероятност той е бил ром, защото “Мануш” не е българско име, а ромска дума, която означава “човек”.

**Къню Дерменски
със съпругата си Мария**

Знаете ли, че...

Един от героите на Шипка – опълченецът Къню Дерменски, е ром. Той е родом от гр. Сливен – град, който още по време на турското робство е имал многобройно ромско население. Къню Дерменски получава множество ордени и медали за проявен героизъм при отбраната на връх Шипка. През 1944 г., когато Червената армия влиза в град Сливен, той е поканен на трибуната в опълченска униформа за да приветства руските (съветските) войници.

Петльовден в гр. Златарица

2. Днес Петльовден се празнува основно от ромите-дръндари. Въпреки това елементи от ритуалите и легендите, свързани с този ден, са навлезли в празничната система и на други ромски групи. Проучете дали сред ромите във вашия край има спомен Петльовден да е бил празнуван и дали някои от описаните в учебното помагало ритуали, свързани с празника, се спазват от тях.

3. В миналото Петльовден се е празнувал и от българите. Ромите-музиканти често казват, че всъщност празникът е български. Проучете дали Петльовден се празнува и днес от българите във вашия роден край и дали има спомен до кога този ден се е отбелязвал и как. Намерете българската легенда за Петльовден и я сравнете с ромската.

4. Обичаят да се поставя петънце (с някакъв цвят) на челото е разпространен не само в Индия. Както прочетохте, той се спазва и от ромите на Петльовден. Проучете на кои други дни и по какъв повод ромите поставят петънце или белег на челото си!

НАПРАВЕТЕ:

Направете радиопредаване за зимните календарни празници. Чрез него можете да запознаете вашите съученици и съграждани с обичаите на българите, роми и турци, свързани с Коледа, Василица, Заговезни, Байрамите и т.н.

РОМСКИ РЕЦЕПТИ

Тиганици

Приготвят се специално за момичетата в къщата само от ромите музиканти на Петльовден.

Продукти: брашно, вода, сол, мая, 4-5 яйца за 1 кг брашно, 1 газирана вода.

Приготовление: Замесва се рядка смес (по-рядка от палачинкова смес). Захлупва се и се оставя малко да втаса, така че да запълни тенджерата, в която е поставена. След това се загрява олиото, което трябва да бъде повече, за да станат по-хубави тиганичките – около половината от тигана. Сместа се изсипва задължително с дървена лъжица – по лъжица за всяка тиганица. От силната мазнина тиганиците се обръщат сами в тигана. След като са готови се изваждат от тигана и се поръсват с пудра захар.

Добър апетит!

Пролетни празници. Великден

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. Какво се организира на Тодоровден?

2. Какво правят младите момичета на Лазаровден?

3. Кога се боядисват яйцата?

4. Какво поставят върху “браздата” калдарашите и за кой ритуал използват украсената “бразда”?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Защо през пролетта календарните празници са по-малко, отколкото през зимата?

2. С какво са свързани пролетните календарни празници?

3. Какво символизира червеното яйце и с кой момент от Библията се свързва то?

Попитайте вашите роднини дали знаят защо се боядисват яйцата в червено на Великден. Ако не знаят, обяснете им!

4. Запознайте се с българските обичаи, свързани с Великден. Кой ромски великденски обичай не се среща сред българите?

5. От кой пласт на кладенеца трябва да вземе вода калдарашкото момиче на Великден?

Знаете ли, че...

“Ходенето за вода” до селската чешма или кладенец е широко разпространен обичай сред българи, роми и сред много други народи. При ромите-калдараши има много строги санитарно-хигиенни изисквания за това с какъв съд и откъде да се взема вода.

Калдарашите вземат вода от специално бакърено менче или кофа, които не се използват за друга цел. От най-високото ниво на кладенеца се взема вода за пиене и готвене. По-надолу се взема вода за пране и други домакински нужди, а от най-дълбокия пласт на кладенеца се взема вода за бременните жени и жените в месечен цикъл. Те се смятат за “нечисти” – “**махрима**” (припомнете си значението на тази дума, тя е обяснена на стр. 23 от учебното помагало “Разказани пътища”).

Подобни изисквания не се срещат при другите балкански народи.

Повече за този интересен обичай можете да научите от в. “Дром дромндар” бр. 15/15-31.12.2003 г.

ПРОУЧЕТЕ:

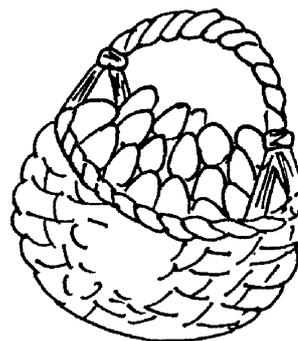
1. Какви великденски обичаи са спазвали и спазват българите и ромите от вашия край?
2. Каква е била обичайната украса на великденските яйца във вашия край в миналото и каква е тя днес?
3. Приготвят ли се във вашия край специални ястия и обредни хлябове за Великден? Запишете рецепти!

НАПРАВЕТЕ:

1. Боядисайте великденски яйца. При подбора на цветове и начин на боядисване дайте простор на въображението си – направете го така, както на вас ви харесва. След това обяснете на вашите съученици защо сте предпочели този цвят и форма.

Не забравяйте: дори нещо, което е направил ваш съученик да не ви харесва, това не означава, че то е грозно! Всеки човек има различен усет за красивото. Щом в изработката на нещо е вложено старание, въображение и любов, то заслужава вашето уважение!

Гергьовден (Ерделез)

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

1. С какви легенди и вярвания ромите свързват празнуването на Гергьовден?

2. Как се украсява жертвеното гергьовденско агне?

3. Как се украсява главата на печеното агне при калдарашите?

4. Каква е същността на обичая “пеене на пръстените”?

ПОМИСЛЕТЕ:

1. Защо се украсява гергьовденското агне? Какво представлява то?

За да отговорите на тези въпроси, проучете какво означава “курбан”, в какви случаи се прави курбан и какво е неговото значение.

2. Можем ли да твърдим, че превръщайки гергьовденското агне в курбан за пролетта, хората искат да подпомогнат настъпването на топлото време и плодородието? Ще се съгласите ли с думите на Христо Вакарелски: “Обичаите и вярванията, свързани с приготвянето на курбана – заколване, опичане и разнасяне, имат предимно магичен и символичен характер. Жертвеното агне бива превърнато от животно в курбан – чрез празничната му украса и прикаждане. От този момент насетне неговата природа е не толкова земна, колкото магична – кръвта му се превръща в свещена, кокалчетата и остатъците – също, месото му носи сила и обновление. Чрез ритуалите, изпълнявани на Гергьовден, човек се превръща в част от космическия процес на обновление, в един от неговите двигатели.”?

Помислете какво е означавало топлото време за нашите предци и особено за ромите-чергари.

3. Сравнете обичая “пеене на пръстените” с обичая “ладуване”! На кой празник ромите спазват обичай, подобен на “пеене на пръстените”?

4. Кое е християнското и кое е езическото в празнуването на Гергьовден?

5. Какво учи православната християнска църква за Свети Георги? Попитайте свещеника във вашето село или град! Направете сравнение между образа на Свети Георги в църковната и в народната традиции.

ПРОУЧЕТЕ:

1. Как празнуват Гергьовден ромите във вашия край? Запишете празничните ритуали сред колкото е възможно повече ромски групи.

Имат ли ромите от вашия край запазени легенди, свързани с празника? Запишете ги!

Запишете също така песните, които ромите пеят във връзка с Гергьовден – преди клането на агнето, по време на обичая “пеене на пръстените” и т. н.!

2. Гергьовден е може би най-таченият календарен празник от българите. Прочетете как се е празнувал в миналото и как се празнува днес Гергьовден от етническите българи. Кои елементи в празничния обред на българи и роми са общи и кои са различни? Какъв празник е Гергьовден днес в българския официален календар?

НАПРАВЕТЕ.

1. Посетете ромската махала на Гергьовден и вземете участие в празника. Ако не сте роми, не се притеснявайте – ромите винаги са гостоприемни и смятат за чест когато ги посетят българи или представители на други етноси.

Наблюдавайте ритуалите и попитайте тези, които ги изпълняват дали знаят тяхното значение. Запишете всичко ново, което научите, още щом се приберете вкъщи – не забравяйте, че спомените бързо избледняват и понякога се забравят важни моменти.

2. Направете в класната стая обичая “пеене на пръстените”. За целта можете да поканите ваша майка или баба, която да пее песните при изваждането на пръстените. Можете също така вие да решите какви песни да пеете – няма значение, че не са свързани с традицията.

Летни и есенни празници

ОТГОВОРЕТЕ на следните въпроси чрез изречения от текста на учебното помагало:

Бургуджии от с. Камен празнуват Голяма Богородица

1. Какво се прави на Еньовден?

2. Защо за бургуджиите Гергьовден и Голяма Богородица са еднакво важни празници?

3. Колко дни продължава празнуването на Голяма Богородица при днешните бургуджии?

ПОМИСЛЕТЕ.

1. Защо през лятото и есента календарните празници са толкова малко?
За да отговорите пълно на въпроса, помислете си кой голям семеен празник при ромите се прави през лятото!
2. Защо ромите празнуват повечето календарни празници 13 дни след българите?

ПРОУЧЕТЕ.

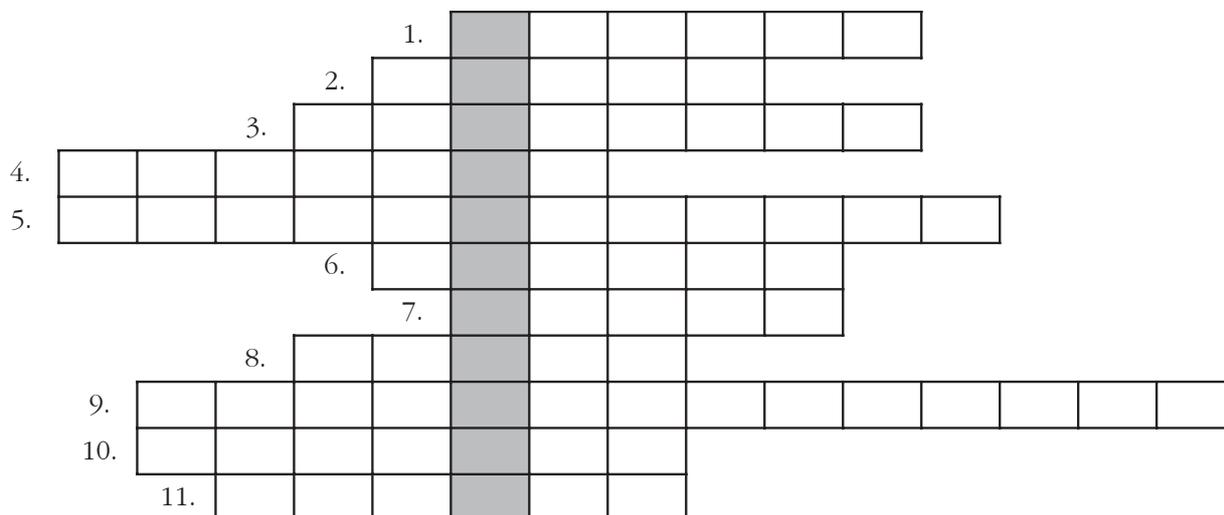
Кои летни и есенни календарни празници отбелязват ромите във вашия край? Какви ритуали изпълняват на тези празници и с какви легенди ги свързват?

Съберете информация за празника Герман. Празнува ли се той от ромите?

НАПРАВЕТЕ.

Попълнете кръстословицата:

1. Ислямски празник
2. Песен на турски език, която се пее от ромите-мюсюлмани по време на обичая "пееене на пръстените"
3. Празник, който ромите отбелязват на 2 януари и свързват с поверието, че първият човек, който влезе в къщата, определя късмета през цялата настъпваща година
4. Ромското име на Великден
5. Зли духове, които бродят през нощите между Коледа и Йордановден
6. Божествен човек; човек, който през живота си е вършил само добро и след смъртта си е станал помощник на бога

7. Вечерта, в която душите на умрелите се завръщат в родните си домове според ислямската религия
8. Дни, в които не се поемат определени храни и напитки (или изобщо не се поемат храни и напитки), за да се пречишти душата
9. Християнски празник на опрощаване. След него започва Великденският пост
10. Име, с което ромите-йерлии наричат Гергьовден
11. Име, с което ромите-дръндари наричат празника, който отбелязват на 2 февруари.

Ако сте попълнили всичко правилно, ще получите ромското име на тридневен празник, с който ромите отбелязват началото на новата година.

Как да направим интервю, за да съберем информация?

В много от задачите “Проучете” и “Направете” е необходимо да съберете различна информация от хората, живеещи около вас. Най-често това става чрез провеждане на интервю. Тук можете да прочетете някои указания за това как да проведете по-лесно и по-успешно интервю.

Какво трябва да имаме предвид, когато правим интервю?

Устната история е запис и анализ на разказани спомени за миналото. Затова в информацията, която получаваме чрез интервю, винаги се съдържат два типа сведения. Първо, сведения за реални отминали събития, личности, за обичаи и традиции. Второ, сведения за това как човекът, когото интервюираме, осмисля и оценява тези събития, личности, обичаи и традиции. Двата типа вървят заедно и често е трудно да бъдат разграничени.

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ:

- **Колко достоверна и обективна е информацията, която получавате?**

Съвет: Сравнете я с друга информация. Най-добре е по един и същ въпрос или въпроси да интервюирате няколко души. Запомнете: в сведенията на всеки от тях се съдържа част от истината; цялата истина по всяка вероятност не е в разказите на нито един от интервюираните.

- **Как да намерим подходящи хора за интервюто?**

Съвет: Проучете кой е най-уважаваният човек в махалата, към кого хората се обръщат за съвет, когато имат проблем. Не е задължително той винаги да е най-стариият човек. След това интервюирайте този човек или някого, към когото той ви упъти.

- **Как да подготвим интервюто?**

Съвет: Направете списък с въпросите, които ще задавате.

I. ПОДГОТОВКА НА ИНТЕРВЮТО

1. Изясняване на целите

Отговорете си на следните въпроси:

- За какво ще бъде интервюто?
- Каква е конкретната цел и задача?
- Какви и колко на брой хора ще интервюирате?

Целта на интервюто може да е събиране на информация за дадения регион, за това кога са се заселили жителите на съответното село (град), от къде идват, какво знаят за досегашната си история, какви празници празнуват и т.н. Въз основа на тази информация може да се направи цялостна характеристика на групата, която живее в даденото населено място.

ВАЖНО: *Обърнете внимание, че в едно населено място може да живее повече от един етнос и повече от една група. Много села и градове в България са “смесени” от етническа гледна точка. В такъв случай изследвайте и отделните групи (без да ги смесвате) и задавайте въпроси за отношенията вътре в групата и между групите.*

2. Подготовка на съдържанието

- Събрали ли сте достатъчно предварителна информация?

Съберете предварителна информация за населеното място. Проверете дали има местни краеведски изследвания, за да можете да свържете устна с писмена история. Това може да проверите в местните библиотеки или в Регионалния исторически музей.

II. ПРОВЕЖДАНЕ НА ИНТЕРВЮТО

1. Условия за интервюто

- Най-добре е интервюто да се провежда в домашна обстановка.
- Можете да го направите и в час. Поканете някой стар човек като предварително го предупредите за какво го каните в училище. За повечето хора – независимо към кой етнос или група принадлежат – е чест да бъдат поканени в учебен час и те са готови да приемат такава покана с удоволствие.
- Нека всеки един от вас предварително помисли и запише въпроси, които иска да зададе.
- Уговорете се в какъв ред ще задавате въпросите. Помнете, че не трябва да се прекъсват или да задавате въпроси едновременно.

2. Начало на интервюто

- Споменете накратко целта на интервюто.
- Кажете няколко думи за себе си, така че вашият респондент (човекът, който ще отговаря на въпросите ви) да ви почувства по-близки
- Оставете го в началото да говори за себе си, за проблемите, които има. Ако не е по темата не бързайте да го прекъсвате и да задавате конкретни въпроси. Предразположете го! Най-важното е той да ви има доверие.

3. Слушане и задаване на въпроси

- Слушайте внимателно и задавайте въпроси в точния момент.

Ш. ПО ВРЕМЕ НА ИНТЕРВЮТО

1. Правене на снимки

- Ако имате възможност, снимайте човека, когото интервюирате. Снимката е най-добре да се направи накрая, за да не се стресне човекът. Винаги го питайте дали е съгласен.

2. Използване на източници

- Носете със себе си различни материали, например снимки, с които да предизвикате някакви реакции. Хубаво е да покажете, че вече имате знания за този регион и за хората – тогава те са по-отзивчиви.

3. Попитайте човека, когото интервюирате, за материалите, които той може да ви покаже – стари снимки, запазени традиционни предмети, облекло и т. н.

IV. СЛЕД ИНТЕРВЮТО

1. Водете си дневник или бележки веднага след интервюто

- Запишете първите впечатления, за да опресните паметта. Запомнете: голяма част от впечатленията, които сте придобили по време на интервюто бързо се забравят, ако не бъдат записани.

2. Направете протокол

- Напишете текста от интервюто, подредете листите и запазете касетите (ако записвате с касетофон).

3. Разговаряйте за интервюто със страничен човек

- Разговорите за интервюто ви помагат да разберете възможните причини за емоциите, изразени в него.

V. РАБОТА ВЪРХУ ИНТЕРВЮТО

1. Напишете интервюто

- Разговорният език е различен от писмения. За да можете да използвате получената информация, е необходимо леко да я преработите, за да изгладите разговорния език. Но в никакъв случай не променяйте мислите на интервюирания човек, дори да не сте съгласни с тях!

2. Напишете кратка биография

- Напишете най-важните данни за човека, когото сте интервюирали.

Въпроси, които трябва да задавате при събиране на материала

1. Данни за човека, който интервюирате

Име и фамилия, на колко години е, какво образование има, с какво се занимава в момента.

2. Как се определя (към коя група принадлежи)?

- Ако се определят като турци, попитайте ги дали са турци **или** "миллет".
- Ако не приемат себе си като роми, не ги убеждавайте, че са такива.
- Ако използват думата **цигани**, не ги убеждавайте да използват думата **роми**, но все пак попитайте дали я приемат.
- Ако отговорят, че са власи, попитайте дали са **власи** или **рудари (копанари или мечкари)**.

3. Какво знае за историята на групата, към която принадлежи?

- Знае ли легенди за произхода и историята на групата, от къде идва, в по-далечен исторически план.
- Има ли информация за заселването в даденото населено място, легенди, свързани с това, топоними.

4. Какви приказки знаят?

- Ако респондента говори ромски, пояснете, че под приказка имате предвид **масай** или **парамиса** (това са ромските думи за приказка).
- Ако не се сеща за приказки, започнете вие с някоя. Разказването на приказки е като разказването на вицове – питат ли те, не се сещаш за нито един, но започне ли някой – започваш и ти.
- От кого е научил приказките.
- Питайте ги дали знаят приказката за цар Фараон. Ако да – запишете варианта, в който ви я разкажат.

3. Какви празници празнуват?

- Ако отговорят, че празнуват само Байрамите, попитайте ги дали в близкото минало не са празнували и **Хедерлез** (Гергьовден) или **Банго Васили** (Васильовден).
- Ако са турскоезични, попитайте ги дали използват ромски названия за празниците.
- Внимателно описвайте последователността на ритуалите и обредите в празника, особено ако той продължава повече от един ден.

• Запознайте се предварително с празника, за да знаете за какви отделни елементи да питате. Тъй като човекът срещу вас е свикнал с дадения ритуал, той приема голяма част от нещата за естествени и често пропуска най-важните елементи от празника.

- Питайте за символиката на всяко едно действие – защо се прави така.
- Обръщайте внимание на традиционните предмети за празника.
- Ако се приготвя специфично ястие, запишете рецептата.
- Запишете легенди, свързани с празника.

4. Как празнуват сватбите?

• На каква възраст е прието да се създаде семейство? Родителите или децата решават?

- Купува ли се булката? Плаща ли се **“бабаак” (бабахакъ, баба акъ)**?
- Какво се прави при сватосването? Прави ли се годеж? Кога?
- Колко дни е сватбата? Какво се прави на всеки един ден?
- Опишете всеки един сватбен обичай!
- Обърнете внимание на комбинирането на християнски и ислямски традиции – ако го има!
- Прави ли се къносване и кога?

5. Запишете песни

- Запишете ги първо на езика, на който се пеят, а след това и на български.
- Пеят ли се при някакъв специфичен повод?

Не забравяйте в края на интервюто винаги да благодарите за отделното време!

Литература

- Вакарелски, Хр.** Етнография на България. С., 1974.
- Деметер, Н., Н. Бессонов, В. Кутенков.** История цыган – новый взгляд. М., 2000.
- В-к Дром Дромендар.**
- Сп. Житан,** 1/1998.
- Колев, Д.** Календарни празници на ромите в Централна България. Велико Търново, 2002.
- Колев, Д., Т. Крумова** (редактори). Традиции и памет, том I. Ромската сватба във Великотърновско. Велико Търново, 2003.
- Колев, Д., А. Кръстева, Т. Крумова.** Разказани пътища. Учебно помагало за учениците от 5 до 8 клас. Велико Търново, 2003.
- Марушиакова, Е., В. Попов.** Циганите в България. С., 1993.
- Марушиакова, Е., В. Попов.** Цигани/Рома от старо и ново време. Фото-книга. С., 2000.
- Марушиакова, Е., В. Попов.** Циганите в Османската империя. С., 2000.
- Пейчева, Л.** Душата плаче – песен излиза. С., 1999.
- По щипка хумор на ден.** Компактдиск. Дом на хумора и сатирата – Габрово, 1997.
- Съботинова, Д.** Семейник или колелото на живота. Обичаи и обреди на българи, турци и цигани (рома). Силистра, 2002.
- Bernath, Gabor.** Roma Holocaust: Recollections of survivors. Budapest, Roma Press Center, 2001.
- Britannica CD, single-user version'97.**